

М. С. СМІРНОВА

**ПРАВОСЛАВНА ПРОПОВІДЬ У
РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ ХХ СТОЛІТТЯ:
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Маріуполь – 2017

УДК 81'1(043.3)

ББК 81.0

Рецензенти: доктор філологічних наук, професор загально-академічної кафедри іноземних мов Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» О.В. Тарасова;
доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства і германістики Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова Т.С. Толчеєва.

**Друкується за згодою Вченої ради
факультету грецької філології та перекладу
Маріупольського державного університету
Протокол №2 від 18.10.2017**

Смирнова М.С.

Православна проповідь у релігійному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект [монографія] / М.С. Смирнова. – Маріуполь : МДУ, 2017. – 274 с.

У монографії представлено результати дослідження проповіді у релігійному православному дискурсі ХХ ст. у лінгвопрагматичному аспекті. У дослідженні розглянуто стратегічні параметри православної проповіді ХХ ст. на матеріалі близько- і далекоспоріднених мов – української, російської, англійської та новогрецької. Визначено типологію та специфіку релігійного православного дискурсу, охарактеризовано проповідь як жанр у церковно-релігійному дискурсі, визначено лексико-семантичні, синтаксичні та комунікативно-дискурсивні характеристики православної проповіді. У монографії розглянуто основні підходи до визначення поняття дискурсивної стратегії і тактики та їх існуючі класифікації. Запропоновано нові принципи, методи, методика та інструментарій аналізу дискурсивних стратегій і тактик православної проповіді. Виявлено структурні, семантичні та прагматичні засоби реалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді ХХ ст. Проаналізовано реалізацію загальних та спеціальних дискурсивних стратегій і тактик у православної проповіді ХХ ст. Окреслено етноспецифіку стратегічного потенціалу православної проповіді у досліджуваних лінгвокультурах.

Монографія адресована науковцям, викладачам, аспірантам, студентам філологічних спеціальностей, а також філософам, релігієзнавцям та теологам, які працюють у галузі теолінгвістики, лінгвопрагматики, філософії мови та гомілетики.

УДК 81'1(043.3)

ББК 81.0

@ Смирнова М.С., 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОПОВІДІ У РЕЛІГІЙНОМУ ПРАВОСЛАВНОМУ ДИСКУРСІ.....	14
1.1. Специфіка та жанрова типологія релігійного православного дискурсу..	14
1.2. Жанр проповіді у церковно-релігійному дискурсі.....	21
1.3. Лінгвістичні характеристики православної проповіді.....	32
1.3.1. Лексико-семантичні особливості православної проповіді.....	32
1.3.2. Синтаксичні особливості православної проповіді.....	46
1.3.3. Комунікативно-дискурсивні особливості православної проповіді	53
Висновки до розділу 1.....	61
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРАВОСЛАВНОЇ ПРОПОВІДІ.....	65
2.1. Дискурсивні стратегія і тактика як базові поняття комунікативно-дискурсивного аналізу.....	65
2.1.1. Основні підходи до визначення поняття стратегії.....	65
2.1.2. Дискурсивна тактика як інструмент реалізації стратегічного задуму.....	71
2.1.3. Класифікація дискурсивних стратегій та тактик.....	76
2.2. Інструментарій і принципи аналізу дискурсивних стратегій і тактик православної проповіді.....	82
2.3. Принципи добору емпіричного матеріалу та його загальна характеристика.....	97
Висновки до розділу 2.....	102
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОСЛАВНОЇ ПРОПОВІДІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	106
3.1. Структура мовних засобів реалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді ХХ століття.....	106
3.2. Семантика мовних засобів реалізації глобальної фідеїстичної	

стратегії православної проповіді ХХ століття.....	113
3.3. Прагматика мовних засобів реалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді ХХ століття.....	126
Висновки до розділу 3.....	147
РОЗДІЛ 4. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНИХ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК У ПРАВОСЛАВНІЙ ПРОПОВІДІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	149
4.1. Загальні стратегії у православної проповіді ХХ століття.....	149
4.1.1. Стратегія нарації та тактики впливу.....	149
4.1.2. Контактуюча стратегія і тактики впливу.....	152
4.1.3. Інформувальна стратегія і тактики впливу.....	155
4.1.4. Пояснювальна стратегія і тактики впливу.....	160
4.1.5. Заклична стратегія і тактики впливу.....	163
4.1.6. Стверджувальна стратегія і тактики впливу.....	169
4.1.7. Оцінювальна стратегія і тактики впливу.....	173
4.2. Спеціальні стратегії у православної проповіді ХХ століття.....	177
4.2.1. Фасцинаційна стратегія і тактики впливу.....	177
4.2.2. Обрядова стратегія і тактики впливу.....	183
4.2.3. Молитовна стратегія і тактики впливу.....	188
4.2.4. Сповідальна стратегія і тактики впливу.....	188
4.2.5. Стратегія релігійної ідентифікації та тактики впливу.....	189
4.3. Етноспецифіка православної проповіді у досліджуваних лінгвокультурах.....	194
Висновки до розділу 4	200
ВИСНОВКИ.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	211
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	248
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	253
ДОДАТКИ.....	258

ВСТУП

Монографію присвячено дослідженню проповіді у релігійному православному дискурсі ХХ ст. у лінгвопрагматичному аспекті.

Останні десятиліття посилену увагу лінгвістів викликає релігійна проповідь як різновид мовленнєвого жанру, насамперед, з погляду її комунікативно-прагматичної організації. Без вказівки на те, як певна мовна одиниця або категорія поведуть себе у тексті, розуміння природи мови виявляється неповним, оскільки вивчати текст поза людиною, яка є його творцем і адресатом, неможливо. Саме текст відбиває образ світу, запам'ятовує динаміку думки і способи її експлікації за допомогою мовних засобів (Дерюгина 2009: 61). Комунікативна взаємодія характеризується наявністю мети й мотиву, результативністю та нормативністю. З урахуванням цих чинників комуніканти здійснюють спільну діяльність, регулюючи поведінку один одного. Іншими словами, комунікативна взаємодія має стратегічний характер (Goffman 1967: 56). Отже, найбільш адекватну реалізацію комунікативна взаємодія в дискурсі отримує саме в *комунікативних / дискурсивних стратегіях* (Фролова 2009; Meier 1995; Mills).

Особливої важливості набуває вивчення стратегічної організації текстів, що функціонують у тих типах дискурсу, в яких чітко виражена орієнтованість на потенційного адресата (Гагарская 2006: 196). До таких «читацьки орієнтованих» типів належить і релігійний дискурс, зокрема, жанр проповіді.

Після революції 1917 р. і до кінця 80-х років ХХ ст. вивчення релігійних текстів було недоступним для вітчизняних науковців. Наразі зростаючий інтерес до комунікативних процесів у сучасному конфесійному просторі матеріалізувався у численних розвідках, присвячених конфесійному стилю (І.М. Гольдберг, С.О. Гостеева, О.М. Крилова, Л.П. Крисін, О.О. Прохвятилова та ін.), його окремим жанрам (М. Войтак, Ф.Б. Людоговський, В.А. Мішланов, Н.Л. Мусхелішвілі, Н.В. Орлова, Є.В. Пліс, А.А. Припадчев, О.А. Прохвятилова, Т.Г. Рабенко, Н.М. Розанова, Г.О. Савін, С.М. Толстая, М.І. Толстой, І.Ю. Ярмульська та ін.), лексиці (Н.Д. Арутюнова, Р.І. Горюшина, Є.В. Захарова, Т.О. Іванова, І.А. Корольова,

Р.І. Левицький та ін.), концептам (Н.В. Дорофєєва, Н.О. Дячкова, Л.І. Зубкова, В.О. Степаненко, Г.В. Токарев та ін.), релігійному дискурсу в цілому (К.В. Бобирьова, І.В. Бугаєва, В.І. Карасік, С.С. Сергєєва та ін.). Однак, вербальна реалізація стратегічного потенціалу православної проповіді на матеріалі близько- і далекоспоріднених мов – української, російської, англійської та новогрецької – донині не знаходила свого висвітлення.

Актуальність дослідження визначена його відповідністю принципам антропоцентричної лінгвістики, які дозволяють органічно поєднати дискурсологічний та комунікативний підходи при розгляді православної проповіді як розумово-комунікативної діяльності у такій важливій соціальній сфері як релігія. Своєчасність монографії зумовлена браком праць, які б аргументовано й комплексно висвітлювали реалізатори стратегічного потенціалу православної проповіді, та відповідністю такого аналізу суспільним запитам сьогодення. Крім того, дослідження передбачає використання багатоаспектного підходу до аналізу мовлення православних проповідників, який полягає в інтегруванні лінгвістичних, психологічних, філософських, релігієзнавчих та соціальних сфер знання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема монографії відповідає профілю досліджень, що проводяться на кафедрі англійської мови та перекладу факультету грецької філології Маріупольського державного університету в межах наукової теми «Мовні одиниці різних рівнів сучасних германських, слов'янських та новогрецької мов: когнітивний, комунікативний, порівняльний аспекти» (номер державної реєстрації № 0108U008424).

Метою монографії є встановлення лінгвопрагматичних параметрів православної проповіді ХХ ст. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких **завдань:**

- схарактеризувати православну проповідь як жанр церковно-релігійного дискурсу;

- окреслити теоретико-методологічні засади вивчення дискурсивних стратегій і тактик православної проповіді ХХ ст., а також методику й процедурний апарат їх аналізу;

- виявити структурні, семантичні та прагматичні засоби реалізації стратегічного плану православної проповіді ХХ ст.;

- проаналізувати засоби реалізації загальних та спеціальних дискурсивних стратегій і тактик у православної проповіді ХХ ст.;

- окреслити етноспецифіку православної проповіді у досліджуваних лінгвокультурах.

Об'єктом є православна проповідь ХХ ст.

Предметом дослідження виступають мовні та мовленнєві репрезентації стратегій і тактик православної проповіді ХХ ст.

Матеріалом для монографії слугували 2000 літургійних проповідей (катехизаційних, публіцистичних, гомілій та слів), загальний обсяг яких становить 5980 сторінок. Сформований корпус емпіричного матеріалу включає в себе проповіді українсько-, російсько-, англо- та грецькомовних православних проповідників ХХ ст. Добір текстів православної проповіді проведено з урахуванням жанрових критеріїв, обмежених певною конфесійною спрямованістю досліджуваної літератури, часовими межами та мовою аналізованого матеріалу. Увагу також приділено особистісному аспекту автора проповіді.

Теоретико-методологічною основою монографії є дискурсивно-комунікативна парадигма лінгвістики. Теоретичним базою слугували праці з питань дискурсивно-комунікативної парадигми (А.Д. Белова, О.С. Кубрякова, О.І. Морозова, І.Є. Фролова, І.С. Шевченко, Т.А. ван Дайк та ін.), лінгвопрагматики (Н.Д. Арутюнова, Ф.С. Бацевич, Г.Г. Почепцов, І.П. Сусов та ін.), комунікативних стратегій і тактик (Є.В. Богатирьова, Г. Вольф, І.І. Гулакова, Т.А. ван Дайк, В.З. Дем'янков, М.М. Добрякова, К. Заламун, Ю.М. Іванова, О.С. Іссерс, Є.В. Ключев, Г.Г. Матвеева, В.О. Мулькеева, Н.А. Ощепкова, О.Н. Паршина, Л.М. Рябих, О.В. Саприкіна, А. Тіллманн, Т.П. Третьякова, І.В. Труфанова, О.Л. Факторович, О.Л. Федорова, І.Є. Фролова, В. Холлі, М.П. Чуриков, Є.В. Шевченко, Є.І. Шейгал, О.Є. Ярославцева та ін.). Аналіз православної проповіді як складника релігійного дискурсу з погляду її стратегічної репрезентації враховує результати досліджень К.В. Бобирьової, Г.О. Савіна та А.Г.-Б. Салахової.

Методологія дослідження зумовила доцільність використання комплексної методики, зокрема методів лінгвосемантики і лінгвопрагматики, когнітивної і комунікативної лінгвістики та аналізу дискурсу, застосованих з урахуванням поставлених завдань. Метод *декомпозиції* лінгвістичних теорій та *синтезу* їх окремих положень було використано для визначення змісту поняття «дискурсивної стратегії»; метод *вибіркового добору* застосовано під час опрацювання джерел ілюстративного матеріалу, методи *контекстуального аналізу*, *комунікативно-дискурсивної інтерпретації* – для ідентифікації висловлень як актуалізаторів досліджуваних стратегій; елементи методів *когнітивно-семантичного аналізу* виявилися необхідними для визначення обсягу й змісту знання про пресупозиції та світобачення представників православної спільноти; методи *конверсаційного аналізу*, *інтерпретації тексту*, *актомовленневого*, *прагмасемантичного аналізу* слугували під час студіювання актуалізованих стратегій і тактик; метод *кількісного аналізу* – для встановлення частотності вживання стратегій і тактик у православної проповіді.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ньому уперше було розглянуто стратегії і тактики православної проповіді ХХ ст. на матеріалі близько- і далекоспоріднених мов – української, російської, англійської та новогрецької. Новим є також висвітлення структурних, семантичних, прагматичних засобів реалізації глобальної дискурсивної стратегії православної проповіді ХХ ст.; виокремлено загальні та спеціальні дискурсивні стратегії православної проповіді ХХ ст., їхні мовні актуалізатори. Крім того, окреслено етноспецифічні характеристики стратегічного потенціалу жанру православної проповіді у досліджуваних лінгвокультурах.

Наукова новизна роботи узагальнена в **положеннях, які винесено на захист**:

1. Православна проповідь – це первинний центральний мовленнєвий жанр релігійного дискурсу, з якою священнослужитель звертається до віруючих під час богослужіння та якій властиві текстові категорії інформативності, модальності (тональності), оцінки, діалогічності, інтертекстуальності і текстового часу. Православна проповідь характеризується дидактичністю і широкими можливостями

впливу на адресата, сприяє формуванню моральних понять. Православна проповідь не становить гомілетичний канон як єдине чітко сформульоване правило її побудови в українській, російській, англійській та новогрецькій мовах, але в ній наявні основні стійкі, повторювані в усіх текстах ознаки, що у своїй сукупності становлять категорію, яку можна визначити *жанровою моделлю проповіді*.

2. Комунікативна взаємодія у релігійному дискурсі отримує адекватну реалізацію в дискурсивній стратегії – це глобальна комунікативна інтенція мовця в межах певного дискурсу та її мовленнєва об'єктивізація. Стратегічна мета проповідника – навернути людину у православну віру, змінити її світогляд відповідно до догматів та канонів православної доктрини, передовсім, моделі її поведінки. Глобальна стратегія православної проповіді – фідеїстична, на відміну від низки інших видів релігійного та політичного дискурсів, де домінуючими стратегіями виступають маніпуляція, пропаганда та персуасивність.

3. Структура мовних засобів реалізації глобальної фідеїстичної стратегії православної проповіді подана як стандартними, так і нестандартними синтаксичними конструкціями, а саме, номінативними, еліптичними, незавершеними, перерваними реченнями, а також експлікаційними утвореннями. Характерною рисою побудови речень у проповіді є використання риторичних питань, що слугують для формулювання проблем, вираження ставлення до явищ, а також являють собою прийоми реалізації псевдодіалогу. Крім того, представлені повтори, вставні розмовні й апелятивні елементи та апозитивні конструкції.

4. На семантичному рівні втілення фідеїстичної стратегії православної проповіді реалізовано п'ятнадцятьма топосами – «Спасіння», «Гріх», «Покаяння», «Прощення», «Таїнства», «Православна церква», «Життя – Смерть – Воскресіння», «Катехизація», «Любов», «Бог, Богородиця, святі», «Молитва», «Диявол», «Християнські чесноти», «Православні свята», «Війна»; зафіксовано реалізацію змістових модальних елементів (аксіологічних, епістемічних, алетичних, деонтичних, волітивних, верифікативних), які є ізоморфними для православної проповіді в українській, російській, англійській та новогрецькій мовах.

5. Реалізація фідеїстичної стратегії православної проповіді досягається сукупністю мовленнєвих актів, а саме, репрезентативів, директивів, експресивів, комісивів, декларативів, а також фатичних метакомунікативів. Текстуальні елементи представлені сімома смисловими класами – поєднання і логічна послідовність ідей, парафраз і накладання, причиновість, контраст і зіставлення, обмеження, припущення (достовірне твердження), питання. Інтерперсональні мовні засоби реалізації фідеїстичної стратегії подані апроксиматорами, засобами передачі деперсоналізації, персоналізації, емоційно-експресивними засобами (тропи, засоби передачі емпізи та створення гумористичного ефекту).

6. Загальні дискурсивні стратегії представлені стратегіями нарації, контактуючою, інформувальною, пояснювальною, закличною, стверджувальною, оцінювальною. Спеціальні дискурсивні стратегії включають фасцинаційну, обрядову, молитовну, сповідальну і стратегію релігійної ідентифікації. Інформувальна, молитовна та заклична стратегії є домінантними у православної проповіді ХХ ст. Найчастіше стратегії реалізуються тактикою апеляції (до Бога, емоційного досвіду пастви, людського досвіду, власного досвіду проповідника, норми, узагальнених даних, конкретних історичних фактів), викликання емоційних переживань, мортальною, призиву Божого благословення, контрастивною, прямого звертання до Бога.

7. Українськомовні проповідники найчастіше звертаються до використання молитовної, інформувальної, стверджувальної стратегій; російськомовні – інформувальної, молитовної, закличної; англійськомовні – закличної, інформувальної, стверджувальної; грекомовні – інформувальної, закличної, молитовної. Стандартні структурні, семантичні та прагматичні елементи реалізації фідеїстичної стратегії є спільними і домінантними для жанру православної проповіді в українській, російській, англійській та новогрецькій мовах. Проте різна частота їх уживання у тих чи інших проповідях залежить від індивідуального чинника. Найбільша варіація та найчастотніше залучення специфічних елементів зафіксовано у проповідях російською та англійською мовами, на відміну від проповідей українською та новогрецькою мовами, де менше відхилень від усталеної гомілетичної норми.

Теоретичне значення монографії полягає у виявленні основних дискурсивних стратегій і тактик православної проповіді, а також встановленні механізмів їх реалізації в українській, російській, англійській та новогрецькій мовах, що поглиблює розуміння прагматико-комунікативних властивостей православного дискурсу. Результати дослідження є внеском у теоретичне мовознавство, у такі лінгвістичні дисципліни як лінгвістика тексту, дискурсологія (визначення православної проповіді як різновиду дискурсивної діяльності), лінгвопрагматика (дослідження стратегічних параметрів православної проповіді), теолінгвістика (аналіз вербальної реалізації інтенцій мовця у православній проповіді).

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її результатів у навчальній роботі у нормативному курсі із теоретичної граматики, а також у розробленні та впровадженні спецкурсів із «Філософських проблем філології», «Теолінгвістики», «Лінгвістичної дискурсології», «Жанрології», «Лінгвокриміналістики»; у науковій роботі при аналізі питань відповідної тематики тощо.

Апробацію результатів дослідження здійснено на 5 міжнародних, 2 всеукраїнських, 2 міжвишівських та 3 вишівських конференціях: XXIII Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» імені Сергія Бураго» (Київ, 2013), Міжнародній науковій конференції «Філологічні науки у III тисячолітті» (Будапешт, 2013), Міжвишівському круглому столі «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» (Маріуполь, 2013), «XVI підсумковій науково-практичній конференції викладачів МДУ» (Маріуполь, 2013), X Міжнародній науковій конференції «Перспективы развития современной филологии» (Санкт-Петербург, 2014); IV Міжнародній науковій конференції молодих учених (Бердянськ, 2014), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції студентів, аспірантів, молодих учених «Мови та літератури в полікультурному суспільстві» (Маріуполь, 2013-2014), Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» (Маріуполь, 2014), XVII підсумковій науково-практичній конференції викладачів МДУ (Маріуполь, 2014), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих учених «Маріупольський

молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури» (Маріуполь, 2015), Міжвишівському круглому столі «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій» (Маріуполь, 2015), XVIII підсумковій науково-практичній конференції викладачів МДУ» (Маріуполь, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 19 публікаціях (9 статей – із них 6 у фахових наукових виданнях, визначених ДАК України, 3 – у міжнародних наукових виданнях, 10 тез доповідей наукових конференцій). Загальний обсяг публікацій – 6,3 др. арк.

Обсяг і структура монографії. Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку використаних лексикографічних та ілюстративних джерел, додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; вказано на її зв'язок із науковою темою кафедри; сформульовано мету та окреслено коло завдань, необхідних для її досягнення; визначено об'єкт, предмет, матеріал, методи наукову новизну дослідження; викладено положення, що виносяться на захист; охарактеризовано теоретичне й практичне значення роботи; наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації; описано обсяг та структуру монографії.

У **першому** розділі представлено теоретичні засади дослідження проповіді у релігійному православному дискурсі; розглянуто специфіку та жанрову типологію релігійного дискурсу; охарактеризовано жанр проповіді у церковно-релігійному дискурсі; виявлено лексико-семантичні, синтаксичні та комунікативно-дискурсивні характеристики православної проповіді.

У **другому** розділі розглянуто основні підходи до визначення поняття дискурсивної стратегії і тактики та їх існуючі класифікації; описано принципи, методи, методика та інструментарій аналізу дискурсивних стратегій і тактик православної проповіді.

У **третьому** розділі роботи проаналізовано лінгвопрагматичні реалізації дискурсивних стратегій і тактик у православній проповіді ХХ століття, зокрема

виявлено структурні, семантичні та прагматичні засоби реалізації стратегічного плану православної проповіді.

У **четвертому** розділі виявлено реалізації дискурсивних стратегій і тактик у православної проповіді ХХ століття; окреслено етноспецифічні характеристики стратегічного потенціалу жанру православної проповіді у досліджуваних мовах.

У **загальних висновках** підсумовано теоретичні і практичні результати дослідження та окреслено перспективи його подальшого розвитку. Додатки містять 5 таблиць і 6 діаграм, що узагальнюють та ілюструють отримані результати.

Список використаних джерел включає 402 позиції, список лексикографічних джерел – 67 позицій, список джерел ілюстративного матеріалу налічує 49 позицій. Загальний обсяг монографії – 271 сторінка, основного тексту – 208 сторінок.

Автор висловлює щире подяку науковому керівникові к.філол.н., проф. Шепітько С. В. за цінні поради та підтримку на різних етапах дослідження. Автор також висловлює глибоку вдячність за доречні зауваження при захисті дисертаційної роботи д.філол.н., проф. Буніятовій І.Р., к.філол.н., доц. Калитюк Л.П. та членам спеціалізованої ради Київського університета ім. Б. Грінченка, вельмишановним опонентам та рецензентам д.філол.н., доц. Тарасовій О.В., к.філол.н., протоіерею Кошушному О.В., д.філол.н., проф. Точеевій Т.С., Фроловій І.Є., Шевченко І.С., Єнікєєвій С.А., Тищенко О.В., к.філол.н., доц. Тищенко К.О., докт. богослов'я, к.філос.н., проф., протоіерею Нікульчеву М.О. Автор присвячує цю монографію своїй родині, без допомоги та підтримки яких ця монографія не побачила б світ, та протоіереям Разінкову Р.В. та Вараві І.Б., які своїм життям являють найкращій взірець проповіді.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОПОВІДІ У РЕЛІГІЙНОМУ ПРАВОСЛАВНОМУ ДИСКУРСІ

Нині дискурсологія та лінгвопрагматика швидко розвиваються, у їх межах формуються нові концепції, що зумовлює необхідність аналізу основних теоретичних постулатів, релевантних для вивчення прагмадискурсивних характеристик проповіді як мовленнєвого жанру релігійного православного дискурсу. У першому розділі окреслено обрану парадигму дослідження, розглянуто типологію та специфіку релігійного православного дискурсу, проаналізовано проповідь як жанр у церковно-релігійному дискурсі, надано лінгвістичні характеристики православної проповіді. Виклад зазначених теоретичних питань забезпечує передумови практичного аналізу обраного об'єкта.

1.1. Специфіка та жанрова типологія релігійного православного дискурсу

Пріоритетними для сучасної лінгвістики вважаються дві дослідницькі парадигми: *когнітивна* та *комунікативна* (Кубрякова 2003: 6). Наявністю двох підходів до вивчення дискурсу: *когнітивно-дискурсивного* та *комунікативно-дискурсивного* зумовлено розходженням між семантикою і прагматикою знака (Данилова 2002: 124). У нашому дослідженні ключовим обрано комунікативно-дискурсивний підхід до вивчення стратегій і тактик православної проповіді як жанру релігійного дискурсу. *Комунікативно-дискурсивний підхід* сягає корінням у комунікативно-прагматичні теорії та дозволяє розширити традиційну прагматичну діяду «знак – людина» до тріади «людина – знак – людина», акцентувати не на відношення між знаком і людиною, а стосунки між індивідами, встановлювані через знак; поєднати в один ланцюжок немовну дійсність, свідомість та мову / мовлення, соціальний і феноменологічний світ; трактувати реалізацію цільового призначення мовленнєвих одиниць як регуляцію людської поведінки. З позицій комунікативно-

дискурсивного підходу розкривається сутність взаємодії мовленнєвого та соціально-психологічного планів спілкування, оскільки цільова настанова впливає з необхідності задоволення соціальних / психологічних потреб; пропонуються можливості аналізу різнорівневих ділянок комунікативного континіуму як таких, що формують вербальний план дискурсу; отримує пояснення інтерактивний характер спілкування – процес та результат спільного виробництва дискурсивних смислів (Фролова 2009: 79).

У дослідженні ми розглядаємо *дискурс* як вербалізовану форму соціальної діяльності. Вона «визначається цінностями, соціальними нормами, умовностями і соціальною практикою, яка завжди обмежена і схильна до впливу структур влади та історичних процесів» (Макаров 2003: 90). Із цього впливає нерозривний зв'язок дискурсу із ситуацією і контекстом; це дозволяє визначити дискурс також як висловлення – одиницю усного або письмового продукту мовлення, яка є «інгерентно контекстуалізованою» (Schiffrin 1994: 41). .....

Смирнова Марія Сергіївна

Кандидат філологічних наук, старший викладач, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Маріупольського державного університету.

Має вищу освіту за спеціальностями «Переклад (англійська, новогрецька)», 2013 рік, Маріупольський державний університет, «Філософія та релігієзнавство», 2016 рік, Донецький національний технічний університет (дипломи з відзнакою).

З 2013-2016 навчалася в аспірантурі Маріупольського державного університету, достроково захистила кандидатську дисертацію за спеціальністю 10.02.15 – Загальне мовознавство у Київському університеті ім. Б. Грінченка (2016).

Має понад 75 наукових статей, тез, навчально-методичних посібників. Смирнова М.С. працює в сфері релігійного дискурсу, вивчаючи стратегії і тактики у виступах відомих проповідників, досліджує жанр релігійної казки, аналізує маніпулятивні стратегії в екстремістсько-релігійних групуваннях (організація ІДІЛ) та нових релігійних рухах. Має роботи з філософії мови, середньовічної філософії, порівняльного релігієзнавства та теології.

Викладає наступні курси: філософські проблеми філології, перекладацький скоропис, практика перекладу англійської мови.